

14. ročník Komenský a my (2015 – 2016)

Témata:

Kat. A: Město

Kat. B: Budou nás učit počítače? Potřebujeme ještě vůbec školu a učitele? Nenahradí je v brzké době on-line výuka na počítači? (zamyšlení)

Kat C: Co je to statečnost? Je jí i dnes zapotřebí? (úvaha nebo esej)

Metodická poznámka pro učitele - kategorie A

Téma: Město

Letošní návrh tématu vychází z 123. kapitoly *Orbis pictus*: Město, a 58. kapitoly *Dveří jazyků*.

Téma „město“ bylo již jednou v roce 2003 uvedeno, připadá nám ale natolik nosné, že jsme se rozhodli k němu zase vrátit: jde o nosné téma, protože proměna měst v současnosti a porovnání jejich podoby s dobou Komenského může přinášet mnohé nápady a řešení, navíc přináší možnost mnohých řešení vyhovujících dětské výtvarné práci.

Zatímco pro 17. století bylo město uzavřenou a chráněnou oblastí, my žijeme v otevřených prostorech, zasahujících hluboko do okolní přírody a dále ji pohlcující. Město bylo a je nejen urbanistickým, dopravním apod. fenoménem, je také fenoménem společenským: je vytvářeno komunitou lidí, kteří k sobě mají ambivalentní vztah: jsou si anonymní, a přitom se tito navzájem neznámí stýkají mnohem důvěrněji v dopravních prostředcích, při společenských událostech aj. Podobné a mnohé jiné paradoxy umožňuje téma probrat, zvláště se nabízí porovnat město středověké, raně novověké a současné. Pro Komenského bylo město velikým tématem, jak je vidět na jeho alegorizaci v *Labyrintu světa*: bylo pro něj jednak centrem vzdělanosti, kde sídlí úřady, školy, vláda; zároveň ale i místo symbolizující život s jeho kladnými i negativními stránkami, a také místo pokleslých mravů.

Do soutěže budou přijímány práce vytvořené jakoukoliv technikou včetně trojrozměrných (např. keramika), na papírech formátu maximálně A3.

Návodná témata

Následující témata jsou jen inspirativní, kladou si za cíl zejména upozornit na vrstevnatost námětu a otevřít prostor k přemýšlení, vyprávění, mimetickému hraní, pozorování a k následné výtvarné realizaci, není třeba se jich držet. Jsou formulována pro učitele, dětem je třeba je přednést srozumitelnou formou.

1. Město, kde bych chtěl/nechtěl žít. Co je na městě dobré a co špatné? Jak změnit současná města, aby se v nich lépe žilo?

2. Ideální a nejslavnější město s krásným palácem, hradem, kostely, univerzitou, po celém světě známé. Hradby takového slavného a nikdy nedobyteho města.
3. Nebeské město. V Apokalypse popsany Nebeský Jeruzalém (viz textová příloha)
4. Město budoucnosti: jak bude vypadat město za pár set/tisíc let? Bude podobné? Co zbyde z toho, co vidíme kolem sebe?
5. Městské domy: jak různé jsou a z jak různých dob: jak vypadá nejhezčí městský dům?
6. Příroda va městě: parky, voda, řeka protékající městem.
7. Pohlcená příroda: jak město zabírá prostor, původně přírodní nebo zemědělský.
8. Život ve městě: lidé a auta, lidé spolu, hry ve městě, společenský život atd. Nálada dne ve městě: léto, zima, večer, ráno apod.
9. Město minulosti: pokusit se vystihnout podobu a zvláštnosti města ve středověku nebo v době Komenského.
10. Moje město. Nakreslit nebo namalovat město, ve kterém žiji.

Inspirativní texty

Jan Amos Komenský, Dveře jazyků, Kapitola LVIII: O MĚSTĚ

LVIII

O MĚSTĚ

613. Město ohražují zdi [náspy], valy a kolí a bašty.
614. Mezivalí [příhrada] má příkopu: parkan vnitř jest, kudy měšťanum ke zdem (městským) odevřený jest přístup.
615. Brána má svá zavření, vrata, závory a hřebeny [mříže].
616. Ulice a pořadí kamenem jsou dlážené, jako i rynek s podloubími, aby blatnaté nebylo chození.
617. Těsné uličky obyčejně bez průjezdu jsou.
618. Předměstím se městečko rozšiřuje, věžemi okrašluje: zvláště když jsou zděné a s makovicemi.
619. Ne všickni obyvatelé (privilegiem) nadáni jsou, ale domácí a osedlí.
620. Z těch někteří od daní a obtížností obecných osvobození jsou, sobě sami živi jsou.
621. Přespolní a podruzi jsou pod platy [poplatečníci].
622. Chrám, zbrojnice, pokladnice, obilnice města síla jsou.
623. Ale čisterny, hodiny, školy dobře spořádané pěkné správy znamením.
624. Za soudnicí šatlava stavena bývá: v straně obecní záchodové.
625. Hospody, krčmy, obecné kuchyně pro příchozí se strojí: utočištná místa pro provinilé: špitále pro chudé.
626. Palác jest velebný chrám neb dům.
627. Hlídka [strážná věž] na vyšším místě bud': strážní pak bedliví.
628. Sousedé odměnné sobě posluhy dlužní jsou.

Nebeský Jeruzalém, Zjevení sv. Jana, kap. 12, 9–27.

A přistoupil jeden ze sedmi andělů, kteří měli těch sedm nádob a v nich připraveno sedm posledních pohrom, a řekl mi: "Pojď, ukážu ti nevěstu, choť Beránkovu." Ve vytržení ducha mě vyvedl na velikou a vysokou horu a ukázal mi svaté město Jeruzalém, jak sestupuje z nebe

od Boha, zářící Boží slávou; jeho jas jako nejdražší drahokam a jako průzračný křišťál. Město mělo mohutné a vysoké hradby, dvanáct bran střežených dvanácti anděly a na branách napsaná jména dvanácti pokolení synů Izraele. Tři brány byly na východ, tři brány na sever, tři brány na jih a tři brány na západ. A hradby města byly postaveny na dvanácti základních kamenech a na nich bylo dvanáct jmen dvanácti apoštolů Beránkových. Ten, který se mnou mluvil, měl zlatou míru, aby změřil město i jeho brány a hradby. Město je vystaveno do čtverce: jeho délka je stejná jako šířka. Změřil to město, a bylo to dvanáct tisíc měř. Jeho délka, šířka i výška jsou stejné. Změřil i hradbu, a bylo to sto čtyřicet čtyři loket lidskou mírou, kterou použil anděl. Hradby jsou postaveny z jaspisu a město je z ryzího zlata, zářícího jako křišťál. Základy hradeb toho města jsou samý drahokam: první základní kámen je jaspis, druhý safír, třetí chalcedon, čtvrtý smaragd, pátý sardonyx, šestý karneol, sedmý chrysolit, osmý beryl, devátý topas, desátý chrysopras, jedenáctý hyacint a dvanáctý ametyst. A dvanáct bran je z dvanácti perel, každá z jediné perly. A náměstí toho města je z ryzího zlata jako z průzračného křišťálu. Avšak chrám jsem v něm nespatriil: Jeho chrámem je Pán Bůh všemohoucí a Beránek. To město nepotřebuje ani slunce ani měsíc, aby mělo světlo: září nad ním sláva Boží a jeho světlem je Beránek. Národy budou žít v jeho světle; králové světa mu odevzdají svou slávu. Jeho brány zůstanou otevřeny, protože stále trvá den, a noci tam už nebude. V něm se shromáždí sláva i čest národů. A nevstoupí tam nic nesvatého ani ten, kdo se rouhá a lže, nýbrž jen ti, kdo jsou zapsáni v Beránkově knize života.

Cestopis Václava Šaška z Bírkova, popis francouzského města Saumuru

Saumur jest město vynikající a stojí nad ním krásný hrad z kvádrů postavený a kamennými taškami krytý. Také jeho hradby a stěny příkopů jsou z kvádrů. V tomto městě jsme zastihli sicilského krále s královnou a s jejich synem, vévodou kalabrijským. Město a hrad oblévá řeka, šířkou a množstvím vody daleko předstihující Dunaj. Na druhém břehu řeky má král letohrádek, kam se uchyluje letního času a kde se bavívá všelijakými lovy. Letohrádek je obklopen dubinou, která velmi oplývá rozmanitými druhy opeřenců a zvířet a jest od města vzdálen necelé půl míle.

Město leží pod horou v žírné krajině. Kolem něho se na všech stranách zelenají rozsáhlé a půvabné louky, zahrady a překrásné štěpnice. Obtéká je řeka Loira, jež teče z Francie a Bretoňskem se vlévá do moře. Nedaleko odtud leží klášter, v němž bydlí jeden biskup. Zašli jsme si tam pěšky.

Metodická poznámka pro učitele - kategorie B

Téma: „Budou nás učit počítače?“ (zamyšlení)

Potřebujeme ještě vůbec školu a učitele? Nenahradí je v brzké době on-line výuka na počítači?

Komenský v celém svém díle prosazoval aktivizující metody vzdělávání, bojoval proti stereotypům a usiloval o „vějičky“, které mají děti přivést k touze po vědě, a to přirozenými a nenásilnými cestami. Úkolem učitele je podle Komenského využívat ve své pedagogické práci přirozené sklony dětí, ať již je to pozorování, zvědavost, vnitřní potřeba stále se něčím zaměstnávat, aktivita obecně.

Osobnost učitele měla být podle Komenského dobrým příkladem zbožnosti, moudrosti, morálních ctností, zejména čestnosti, spravedlnosti, dobroty a pracovitosti, ale i celkové vzdělanosti a výmluvnosti, tedy všeho, co měl učitel - ten, kdo jiným ukazuje cestu a vede je v tom, čemu se mají naučit - rozvíjet u žáků. Na vzdělaném učiteli Komenský požadoval, aby byl žákům „živou knihovnou a jasným sluncem, které je ze všech stran ozařuje“ (*Fortius 25*). Učitel má usilovat o to, aby učení bylo snadné, příjemné (radostné) a důkladné, aby se rozvíjely tělesné a duševní schopnosti harmonicky, nejlépe ve hře a jiné příjemné činnosti, aby práci střídal odpočinek k načerpání nových sil.

Lze si tedy představit, že Komenský by byl dnešními možnostmi zapojení počítačů do vyučovacího procesu nepochybně nadšen. Nicméně každá mince má dvě strany. Uvědomujeme si i rizika, která tento novodobý trend přináší? A co teprve naši žáci, kteří někdy bezhlavě propadají počítačové vášni a tráví tímto způsobem hodiny a hodiny volného času, aniž se to projevuje na úrovni jejich vzdělání a rozvoji myšlení?

Informační a komunikační technologie jsou dnes nedílnou součástí života člověka a jistě značnou měrou přispívají k rozvíjení vědomostí a dovedností žáků. Počítač se stává učební pomůckou, pracovním nástrojem žáka při získávání informací. Počítač ale slouží v edukačním procesu i jako pracovní nástroj učitele, jemuž pomáhá při přípravě a plánování výuky, při jejím hodnocení, dále k předávání poznatků, je využíván (zejména ve spojení s audiovizuálními prostředky – např. dataprojektor, video, interaktivní tabule) jako demonstrační prostředek zejména u jinak obtížně znázornitelných předmětů a jevů.

Je však velmi důležité ponechat dostatečný prostor pro komunikaci učitele a žáka. Role pedagoga, který v průběhu vyučování musí vysvětlit nejasnosti, korigovat některé chybné kroky žáka a přizpůsobovat výuku jeho individuálním zvláštnostem, je nenahraditelná. Převažují při výuce počítačem vždy pozitiva? Jak je to například s rozvíjením řečových dovedností žáků? A co, řekněme, rozvoj čtenářství? Není výuka počítačem redukcí v osvojování některých potřebných dovedností? Bude žák schopen kritického myšlení, když se vlivem počítače stane víceméně pasivním příjemcem informací?

Na druhou stranu je třeba vyzdvihnout fakt, že zapojení počítačů do výuky žáky motivuje, přispívá k jejich aktivitě a také samostatnosti. I sebedokonalejší e-learningový program je však pouhým prostředníkem pro prezentaci učiva, řízení procesu učení a porizování zpětné vazby o jeho průběhu. Na jejich pozadí vždy stojí člověk, který toto e-

learningové prostředí vytváří. A prostředí školy, vazby s učitelem a spolužáky nemůže počítač nahradit. Je tu totiž ještě další nesmírně důležitý aspekt vzdělávání ve školách. Tím je sociální povaha výchovy. Člověk je tvor společenský a prostředí školy a třídního kolektivu generují vztahové situace, které formují společenské postoje žáků i učitelů. Probíhá zde výchova, kterou nelze právě pro její jedinečnost uměle simulovat ani substituovat počítačovými programy.

Jak budoucnost ve vzdělávání vidí naši žáci?

Literatura:

J.A. Comenii Opera omnia 11, 15/I, 15/II, 15/III (zvl. Didaktika velká, Zákony školy dobře spořádané, Fortius redivivus, Methodus linguarum novissima X), česky: Vybrané spisy Komenského (VSK) I, II, III, IV.

Jandová L.: Počítačová výuka. 1. vyd. Plzeň, Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1995;

Slavík, J. – Novák, J.: Počítač jako pomocník učitele, Praha , Portál 1997;

© Jana Přívratská, Vladimír Přívratský

Metodická poznámka pro pedagogy

Kategorie C – Úvaha nebo esej

Co je to statečnost?

Je jí i dnes zapotřebí?

„V každém správně vytvořeném společenství mají přece být (buď všichni, nebo alespoň někteří) lidé: 1. *nadaní*, kteří by *uměli* najít pro všechno řešení; 2. *soudní* a *zbožní*, kteří by byli *schopni* vybírat a rozhodovat; 3. *odvážní a stateční*, kteří by to *mohli* uskutečnit.“ J.A. Komenský: *Obecná porada o nápravě věcí lidských sv. II, Pansofia, Svět mravní, kap. VII, § 4*

„Jakmile nemá člověk odvahu, nemá ani jistotu, že zachová jakoukoliv jinou ctnost.“
Winston Churchill

Pojem **statečnost** se často spojovala (a i dnes spojuje) s odvahou, nebojácností, hrdinstvím, pevností v postojích apod. Podle většiny myslitelů minulých i současných je tento pojem spojen se snahou dosáhnout určitého cíle, který je individuálně i obecně dobrý. Proto byla statečnost vždy považována za jednu ze základních, čili kardinálních ctností. Zajišťuje pevnost v obtížích a vytrvalost v úsilí o dobro, dává nám sílu překonat strach. Dospívá až ke schopnosti obětovat případně vlastní život pro spravedlivou věc. V pramenech lze nalézt i rozlišení na statečnost fyzickou a morální. Fyzickou statečnost člověk projevuje, když čelí tváří v tvář bolesti nebo nebezpečí úrazu či dokonce smrti, zatímco morální statečnost znamená schopnost jít proti mínění jiných (odpůrců ale i příznivců), riskovat tak zesměšnění a odsouzení. Statečný je především ten, kdo je schopen vydržet, odrazit tíhu strachu, který člověka stlačuje a činí neschopným úkonů ctnosti. Člověk snadno podléhá všelijakým druhům sklíčenosti a ustupuje od začaté dráhy, jestliže nemá ctnost statečnosti. Statečnost je tedy třeba považovat v první řadě za duševní vlastnost, za sílu ducha. Lze si představit, že i člověk zdánlivě bojácný, společensky opatrný nebo na povrch dokonce zbabělý může být ve skutečnosti člověkem neobyčejně statečným, schopným vytrvat v úsilí dosáhnout svého cíle.

Naproti tomu **hrdinou** se může stát i člověk, který se zachová způsobem, kterého si společnost právem váží, ačkoliv hrdina samotný může, ale také nemusí být statečný. Hrdinství je čin, statečnost vlastnost. Vezměme za příklad ženu samoživitelku bez dostatečně silného sociálního zázemí, která se stará o své dvě děti a chce z nich vychovat kvalitní osobnosti. Skutečná statečnost je neokázalá a nepochybně souvisí i s rozumem. Statečný člověk ví, co dělá, proč to dělá, a je si vědom rizik spojených se svým postojem. Každý z nás je prakticky neustále stavěn před nejrůznější drobné i velké překážky, které je třeba překonat. Měli bychom čelit obtížím, do nichž se v životě dostáváme. K tomu je zapotřebí různá míra statečnosti. Je-li neodpovídající, mohou nás ostatní považovat za zbabělce.

S tím také souvisí pojem **odvaha**. Odvaze lze člověka do značné míry naučit, zejména začneme-li s takovou výchovou od nejtělejšího věku dítěte. Odvahou je především schopnost něco začít, přestože vím, že to pro mě může mít neblahé důsledky. Statečnost je pak vlastnost, která nám propůjčuje schopnost tyto důsledky nést. Mohli bychom dokonce konstatovat, že statečnost a odvaha jsou vlastnosti obyčejného života, které mu občas propůjčují i neobyčejný ráz.

Je i v dnešním našem světě statečnosti vůbec zapotřebí? Vždyť máme zákony, které nás navzdory různým právním neduhům nakonec chrání, disponujeme nejrůznějšími informačními systémy, které nám umožňují předvídat a včas se rozhodovat tak, abychom se vyhnuli konfliktním situacím, máme různé organizace, které nás dokážou bránit, je-li to nutné apod. Ale i na úrovni osobního života jsou k dispozici způsoby a metody, které potřebu statečnosti značně omezují. Příkladem může být medicína, která dnes omezuje bolestivost svých zákroků na naprosté minimum. Takže strach ze skutečné fyzické bolesti rovněž ustupuje, a ani zde není statečnosti výrazně zapotřebí.

Pedagogům, kteří budou pracovat se svými žáky na tomto tématu, doporučujeme provést nejprve tzv. brainstorming, tedy použít skupinovou techniku zaměřenou na generování co nejvíce nápadů na dané téma. Je velmi efektivní postup založený na skupinovém výkonu, který je vždy vyšší než výkon jednotlivce. Poté je ovšem zapotřebí studentům zdůraznit, že nápady, které tímto postupem vznikají, jsou pouhou inspirací a neměly by žádného ze studentů omezovat. Právě individuální a originální pojetí je porotou vždy nejvíce ceněno. Dále je třeba účastníkům školního kola vždy připomenout i základní rysy literární formy, kterou je úvaha nebo u zdatnějších studentů esej.